

Својом новом књигом направио је још једном велики искорак; и у односу на своје досадашње стваралаштво, и у односу на тренутно актуелне токове српске књижевности. *Гaleb који се смеје* пркоси, и зато што показује како на рубовима тренутно, а не у центру, настаје можда и најлепша и највреднија књижевност писана на српском језику.

Александар ДУЊБЕРИН

УКРШТАЈИ И ЖУД ЗА ЦЕЛИНОМ

Борис Лазић, *Унутрашњи пејзаж*, Културни центар Новог Сада, Нови Сад 2019

Књигу песама Бориса Лазића (1967), истакнутог песника, писца, антологичара и преводиоца, названу *Унутрашњи пејзаж*, на композиционом плану чине два циклуса, „Отклон” и „Сатори”, и оквирне песме у „Прологу” и „Епилогу”. На тематско-мотивском плану ова књига доноси разноликост „унутрашњег пејзажа”, а то значи разноврсна осећања и промишљања лирског субјекта која се односе како на сопство тако и на спољни свет, који се пак на посебан начин прелама у унутарњем бићу.

Пролашка песма уводи предео обале и воде, моћан архетипско-симболички простор, и лик дечака, да би у првој песми циклуса „Отклон”, названој „L'autre rive”, мотив обале и лик дечака покренули и друге асоцијацијске низове у размишљању лирског субјекта о себи – питање сопства, идентитета и језика: „И њихов си и иностран / И туђ и властит / У исти мах”; „Језик те окива / И језик раскива”. А из тог следи тема односа језика и мишљења, и тема укрштаја која ће, осим ове, обојити и многе друге песме.

Тема језика, припадања и сопства обележава и песму под називом „Песнику комунизма”. Лирски субјект каже: „У мени шумор два-три језика је подједнак / И моје тело је припало двома, трима срединама / И више”. Мноштво удахнутих мириса и додирнутих ствари свакако води унутарњем богатству, а простор је разнолик, разгранат: „Десна или лева обала Сене, / Тителска висораван, Марушевац, / Микронезија, Хаваји, Бракнел, Сиднеј, / Исто је за мене”. (Поједина места поменута овде јављају се и у другим песмама творећи неку врсту биографије, али и унутарњу географију лирског субјекта.) Говорећи о својим различитим занимањима, помињући друштвену лествицу која му је неважна, лирски субјект обзнањује оно што му је важно, а што осећамо током целе збирке: „Јер ми је важан Пут Сам / Од себе – к себи”. Дакле, кључно је питање сопства, она јунговска индивидуација, која се постиже током читавог живота, она „жуд за целином”, како је именује лирски субјект у епилошкој песми.

У песми „Der steppenwolf”, која полази од хесеовског мотива степског вука, лирски субјект, бавећи се темом сопства, уводи и тему заборава: „Ти треба да заборавиш / На то ко си на шта си био (...) Да заборавиш на спрену / На службу (...)” Јер тек заборав и одбацивање таштине, како он каже, доводе до слободе и оздрављења. Зато је згодан пример песник Рембо који је, у одрицању од себе пређашњег и у далеким путовањима, нашао мир.

Мотив путовања, различитих предела и скоковитих прелаза из једног простора у други, јављају се у песми „Отклон”, која садржи мотив рукавца „који увек привлачнији је од матице”. Овај мотив осликава и поетички поступак Бориса Лазића у многим песмама, поступак који подразумева асоцијације, дигресије, смену просторних и временских планова. Поетика укрштаја огледа се, осим у повезивању мисаоних низова и слика, и у коришћењу цитата и књижевних реминисценција, при чему је тај принцип видљив и у песмама / лирским записима о сновима где се смењују „текст” и „контекст” („Negro spiritual”, „Градови. Анима. Блуз”).

Погодан облик за низање различитих асоцијација, за укрштаје бројних тема и мотива, јесте и форма писма, а две су песме остварене управо у том маниру – „Из давне преписке” (у циклусу „Отклон”) и „Годишњица 2” (у циклусу „Сатори”). Песма „Из давне преписке” састоји се од четири нумерисана одељка, четири засебне песме (а опет, песма-писмо држи се као целина). У њима су присутне разне теме: од студентских и књижевних сећања (песма 1), промишљања о песми („песма израз је равнотеже / будност / од које сав заблисташ”, у песми 2), љубавних мотива (песма 3), да би се асоцијације и укрштаји нарочито разгранали у 4. песми. У њој је дотакнуто питање средине и одласка, а с тим у вези и већ поменути целовитост: „срећан сам био и целовит у земљи које нема више, / у средини коју су сви, сви расцепали”, али се целина досеже и кроз музику (прави мали есеј о лепоти музике „Хладни талас – cold wave”). Ту су и одређене књижевне асоцијације, подсећање на Набокова, на Диса, парафраза стихова из Дисове „Нирване”, есејистички наноси о фотографији, мисли о Бреловој музици, као и изјава о укрштањима између „тока свести” и „спољних подражаја”. Дакле, преплитања, низања и игра духа која показује колика је моћ унутарњих повезивања.

Разнолика унутарња повезивања настањују и песму „Годишњица 2”, која је остварена као писмо песнику Тодору Манојловићу. Лирски субјект овде говори о читању, ствара споне са песником („Док вас читам, проходим, и сам, / Кроз градове које спомињете”), а потом говори о свом другу и њиховом сусрету на острву Светога Онорија, као и о пријатељској смрти у Загребу. Песма обилује бројним подацима и упућивањима на књижевност и на преводилачки рад, а завршава се сетним низом

изјава, обогаћеним скривеним цитатима, где је садржан и циљ писања: „(...) вреди пажња којом / Настоји свак да оживи лице, нечије, можда, лице, дечије, / Или руку, можда мајке / Руку, мајке, / Мртве”.

О смрти пријатеља и сличној улози писања пева и „Песма за С.” (у циклусу „Отклон”). Пролазност је дочарана светлосним сликама: „Зар заиста гаси се светлост и сјај? / Зар заиста разби се окно, распрши витраж / И расу у прах толико слика” – пита се лирски субјект, да би у другој песми овог лирског диптиха увео мотив праха који скида са глинених плочица, а паралела између Енкидуа и мртвог друга уноси наду и другачији вид бивствовања: „Прах праху, да / А у њему / За оног ко уме да чита / Почива / Свет читав // Ено њега, Енкидуа, / И твог пријатеља с њим”. Сасвим је другачије значење праха у песми „Прах праху”, у којој се мотив расипања спроводи кроз различита смисаона поља: од смрти пса, до немогућности да се оствари вајарско, потом и песничко (преводилачко) дело.

Пролазност и сета боје и песму „Deep south blues”, која у лирској наративи дочарава живот старице у дому, некадашње манекенке. Сета проистиче из теме, из контраста као стилског средства, али и из понављања на начин музичке теме. Поступак понављања и варирања стихова-исказа, њихово мелодијско кретање, као обележје и других Лазићевих песама, уз оригиналност тема, даје додатну драж и дубину овој поезији.

Лирски субјект који промишља о себи, о другима, дотиче и она питања која се могу назвати друштвеним; он учовава одређене негативне и ружне појаве у савременом друштву/свету и приступа им на критичко-иронијски начин. О трендовима савремене медицине који од старог појединца праве гротескни лик говори у песми „Клиничка смрт не постоји”; лицемерје проповедника тема је песме „Они”; критику нових, накарадних односа према деци садржи песма „О чедности”, а уплив политике у језик и правопис, па и у лирику, показује песма „Стандардизација”. Иако су ове, и још неке, ненаведене песме, критичког тона и окренуте ка спољном свету, неке од њих садрже и сету лирског субјекта услед његовог немирења са појавама и изумима који унижавају многе људске и духовне вредности.

Критика технолошке цивилизације која гута простор природе, контраст између бучног, пренасељеног мегалополиса Нице и заборављених предела на атолима, јавља се у песми „Врисак и глад” из циклуса „Одјек”, да би у песми „Хонолулу, Usa Uber Alles” из циклуса „Сатори” иронијско-критички тон и контраст између грамзивости и стицања с једне стране, и чистоте природе с друге стране постали наглашенији. Технолошко уништавање хавајског пејзажа изазива промишљања и сету лирског субјекта, сећање на његов боравак на атолима, изјаве о обичајима тог народа и о односу хришћанства и паганства према телу. Далеки простор

атола, сећање на свој долазак и несвакидашњу игру дечака коју је тад видео, тема су песме „Ли-Бару“; овде се помиње и жудња за целином („То први твој додир је с дивљином жуђеном. / Први дотицај са целином“), а синтагма „жудња за даљином“ (као вид чежње за целовитошћу) јавља се у песми „City Himnal (Satori in Sidney)“ која такође пева о далеком простору, овај пут не о хавајском већ о простору Сиднеја, о старом мосту и преплитању култура. Док пева и снева, лирски субјект у духу обнавља пределе и доживљаје, задржава слике, што ствара „унутрашњи пејзаж“, а све то води доживљају просветљења – сатори.

То својеврсно просветљење боји и остале песме циклуса „Сатори“, попут оних о јесени. Као што уме да ослика простор модерног града, Борис Лазић показује умешност и да дочара пределе природе у лирским и метафизичким трептајима. Такве су песме о јесени: „Јесен“, „Берба“, „Пан, предање“. Све оне садрже блага укрштања природе и унутарњег света, паралеле и повезивања (тако, капи које су „прохладне и прозрочне“, у песми „Јесен“ јесу и жудња лирског субјекта за таквим степеном бића), а тон слављења природе и мотив песме/певања на различите начине настављају све три лирске творевине. У песми „Берба“, као закључак и неки вид сажетог искуства, налази се уткана ранија Лазићева песма о јесени; у песми „Пан, природа“ – „шуморно распевавање“ одвија се „и у природи и у песничком субјекту“ (Ђорђе Деспић, „Поговор“, 118) и доводи до занесеног призивања прошлости.

А сама прошлост, у неким песмама склона је расипању, док се у неким песмама прошлост обнавља у сновима. Некад је прошлост повезана са темом љубави. Тако песма „Језик (љ)убави“ представља каталог девојака из прошлости чију је љубав лирски субјект одбио (јер важнији су му „стихови него љубав из које настају“). У песми „Parle-moi“ немогућност лирског субјекта да се сети једног детаља, да ли је Францускиња коју је волео писала левом или десном руком, прети да доведе до расипања читаве прошлости. Међутим, љубав и лик жене каткад посећују његове снове, као у песми „Incertitude“, а у песми „Годишњица“ сан има моћ да обнови осећања и сензације из прошлости, да врати оно што је „нестало у току година“ а у сну се пројавило: „нешто ванвремено, присно, нешто као спокој“.

Сан као посебан унутрашњи пејзаж јавља се у више песама Лазићеве књиге. Осим што у сну оживљавају љубавна осећања, израњају и простори детињства, младости, различити предели и градови, српски и страни. У ноћним визијама јавља се Шајкашка, њен војвођански амбијент. У песми која је и лирски запис, „Negro spiritual“, грађеној од „текста“ и „контекста“, на начин јунговског приступа сновима, уочава се већ поменут поступак укрштања: просторна укрштања (преплићу се простор Дорћола, Блока 45, али и Мајамија и Нице), укрштаји сна и јаве, као и

песме и приче. Укрштаји различитих градова и сливање простора одлика су и дужег записа „Градови. Анима. Блуз”, који такође граде „контекст” и „текст”. У јунговском тумачењу снова важно је да се сећање на сан и наратив сна употпуни контекстом који је везан за неко актуелно збивање или доминантну мисао сневача, како би се порука несвесног коју сан носи и порекло сна могли лакше протумачити. Управо то за себе чини лирски субјект-сневач излажући и контекст и текст. Контекст овде представља читање одређених аутора и размишљања лирског субјекта, док текст представља сам сан. Драмска структура сна¹, од експозиције до расплета, одликује донекле и ову причу. Динамка нарације, низање мисли и утисака, осећај да је град који сања – Сиднеј, простори небеса и градских улица, ликови сапутника (стари писац, млади песник, девојка у плавој хаљини), огромна летелица, чине истовремено и запамћен сан са посебном личном (и архетипском) симболиком и леп имагинарни путопис. Сновна логика подразумева брзу смену слика, измену места и нестанак ликова, одвајање од дотадашњих сапутника, да би се лирски субјект пред крај сна нашао сам. Такође логика сна подразумева и укрштаје, сливања; тако, њему се преламају „градски призори Сиднеја, Монтреја, Нице: то су бар три мегалополе сливене у једну”. А све су то градови повезани са животом и прошлошћу лирског субјекта-сневача. Тако снови, обнављајући прошлост, доводе до осећаја ванвременог, до сличног осећаја који лирски субјект има док – ствара песме.

А тај осећај, ту „жуд за целином”, експлицитно појашњава епилошка песма „То је све”. И књиге и путовања воде у целину (коју лирски субјект настоји да склопи „од комада слика, прича”), а то се збива у – самоћи („И да на пут / До себе, никог, / Не понесеш”). То је та Лазихева „поезија књиге и друма” (како ју је означио Ђорђе Деспих у поговору), поезија културе, бројних укрштаја, разноликих сливања... И суптилног претакања доживљеног и севаног у *унуџрашњи њејзак* и тако названу књигу која читаоцима и тумачима доноси изузетну и посве оригиналну поезију овог песника.

Маја БЕЛЕГИШАНИН

¹ Карл Густав Јунг, „О бићу сна”, у књизи: *Лавиринџ у човеку*, прев. Слободан Јанковић, прир. Владета Јеротић, Ars libri – Задужбина Владете Јеротића, Београд 2011.